Inrikesutskottets betänkande

1975/76:1

med anledning av motion om arbetstagares rätt till ledighet för studier

I motionen 1975:1725 av herr Nordgren m. fl. (m) behandlas lagen (1974:981) om arbetstagares rätt till ledighet för utbildning. I motionen yrkas att lagen skall ändras på följande punkter:

1. kvalifikationstiden för rätt till ledighet skall vara 12 månaders anställning,
2. rätt till ledighet för utbildning skall gälla utbildning i högst 18 månader,
3. objektanställd personal, praktikanter, vikarier och liknande skall endast i undantagsfall ha rätt till ledighet för utbildning,
4. företrädesrätt till ledighet skall ej gälla för utbildning som avser fackliga eller med facklig verksamhet sammanhängande frågor.

Gällande regler

Lagen om rätt till ledighet för utbildning behandlades av 1974 års höstriksdag (prop. 148, InU 31, rskr 399). Lagen trädde i kraft den 1 januari i år.

Genom lagen har anställda fått lagfäst rätt till ledighet för utbildning. Lagen omfattar i princip alla anställda och innehåller inte några begränsningar i fråga om utbildningens längd eller art. Arbetstagare får alltså på egen hand avgöra längden och inriktningen av utbildningen. Rena självstudier faller dock utanför lagen.

För rätt till ledighet fordras normalt att arbetstagaren varit anställd hos arbetsgivaren de senaste sex månaderna eller sammanlagt minst tolv månader under de senaste två åren.

Lagen innehåller utförliga bestämmelser om förläggning av ledighetstid. Kollektivavtalsbundna arbetstagarorganisationer har tillförsäkrats ett stort inflytande i sådana frågor. Reglerna innebär att om parterna inte kan komma överens arbetsgivaren ensam bestämmer om ledigheten skall beviljas de första sex månaderna efter ansökan (14 dagar vid facklig utbildning eller korttidsutbildning). Därefter avgör vederbörande arbetstagarorganisation när ledigheten skall tas ut. Saknas arbetstagarorganisation bestämmer arbetsgivaren på egen hand. Enskild arbetstagare som inte fått påbörja sin utbildning inom två år (ett år i vissa fall) kan påkalla domstols prövning av förläggningsfrågan. Avgörande skall träffas med hänsyn till dels arbetstagarens önskemål, dels intresset av att verksamheten på arbetsplatsen kan fortgå utan allvarlig störning. Vid konkurrens om ledighet mellan olika arbetstagare skall företräde ges åt facklig utbildning och i andra hand åt

utbildning av arbetstagare som saknar grundskolekompetens.

Lagen innehåller vidare regler om anställningsskydd, återgång i arbete efter avbrutna studier samt skadestånd. Vid sidan om bestämmanderätten i fråga om ledighets förläggning har lokal kollektivavtalsbunden arbetstagarorganisation tillerkänts tolkningsföreträde vid tvist om lagens tillämpning.

De grundläggande reglerna i lagen, bl. a. om rätt till behövlig ledighet, anställningsskydd och tolkningsföreträde, är tvingande. I övrigt är reglerna dispositiva och kan modifieras genom kollektivavtal på förbundsnivå. Lagreglerna om krav på viss anställningstid, ledighetens förläggning, företräde för ledighet till viss utbildning och förfarandet vid avbruten utbildning kan sålunda ersättas av kollektivavtalsbestämmelser.

Tidigare riksdagsbehandling

Vid riksdagsbehandlingen av lagförslaget väcktes en motion 1974:1934 av herr Nordgren m. fl. (m). Den innehöll bl. a. samma yrkanden som är aktuella i detta betänkande. Samtliga motionsyrkanden avslogs i enlighet med inrikesutskottets begäran.

I fråga *kvalifikationstiden*, som motionärerna föreslog skulle bestämmas till tolv månader, anförde inrikesutskottet:

Det är naturligt att det finns olika uppfattningar om regler av nu ifrågavarande slag. Som framgår av propositionen kan det exempelvis diskuteras om inte kvalifikationstiden bör stå i relation till utbildningens längd. Enligt utskottets uppfattning bör behovet av specialregler kunna tillgodoses genom överenskommelser mellan arbetsmarknadens parter. Därvid kan man beakta de särskilda krav som kan föreligga i skilda branscher. Som föreslås i propositionen bör kvalifikationsreglerna därför vara dispositiva. De i propositionen föreslagna bestämmelserna är enkla och får för normalfallen sägas innebära en rimlig avvägning mellan olika intressen. Utskottet biträder alltså propositionen och hänvisar beträffande motionsyrkandet till vad ovan sagts om möjligheten till anpassning genom kollektivavtal.

Herrar Nordgren (m) och Strindberg (m) reserverade sig till förmån för motionsyrkandet och anförde därvid att en arbetstagare borde ha en relativt fast anknytning till en arbetsplats innan han tillerkändes rätt till ledighet för utbildning. Vidare uttalade reservanterna att en tolvmånadersregel skulle innebära att man i praktiken kom till rätta med problem som rör ledighetsanspråk från vikarier och vissa korttidsanställda.

Ledighetens längd behandlades också förra året; motionärerna ansåg att tiden borde begränsas till 18 månader.

Inrikesutskottet avslog motionsyrkandet med motivering att ett bifall skulle kunna leda till att vissa typer av utbildning i praktiken inte blev tillgängliga för arbetstagarna.

Reservation anmäldes inte i denna fråga.

Även frågan om huruvida *objektsanställd personal, praktikanter och vikarier borde omfattas av lagen* togs upp förra året. Inrikesutskottet anförde härom:

Som framgår av motionen gör lagen inte undantag för de nämnda grupperna. Utskottet vill emellertid inte ställa sig bakom kravet på ändring i lagförslaget på denna punkt. Om de objektsanställda undantas skulle exempelvis stora grupper anställda i byggnadsfacket ställas utanför lagfäst rätt till studieledighet. Det kan inte vara rimligt. En annan sak är att det på detta och andra områden blir nödvändigt att genom kollektivavtal anpassa lagen till speciella branschförhållanden. När det gäller vikarier och praktikanter kan utskottet ha en viss förståelse för motionärens synpunkter. I praktiken torde emellertid problemen i de flesta fall lösas utan större svårigheter. De i det följande behandlade bestämmelserna om kvalifikationstid – sex månaders anställning enligt huvudregeln – och om förläggning av ledighet samt möjligheten att avtala om andra regler än lagens torde ge tillräckliga garantier för att korttidsanställda och praktikanter inte på ett otillbörligt sätt gynnas av lagstiftningen. När det gäller långtidsvikariat o. d. kan utskottet inte se något skäl för att sådan vikarie inte skall ha rätt till ledighet på samma premisser som andra anställda. Med hänvisning till det anförda avstyrker utskottet det förevarande motionsyrkandet.

Reservation anfördes inte på denna punkt men i ett särskilt yttrande uttalade herrar Nordgren (m) och Strindberg (m) att det inte var rimligt att arbetstagare som av särskilda skäl var anställda för en kortare, begränsad tid skulle omfattas av lagen. I yttrandet hänvisades till att man i praktiken borde kunna komma till rätta med problemen genom att kravet på den anställningstid som fordras för rätt till ledighet bestämdes till tolv månader i stället för sex. Därutöver kvarstående problem förutsattes kunna lösas inom ramen för reglerna om ledighets förläggning.

Förtur för ledighet för facklig utbildning vid konkurrens arbetstagare emellan kritiserades också förra året. Inrikesutskottet anförde i den frågan:

Departementschefen anser det angeläget att den fackliga utbildningen ges företräde, eftersom den är nödvändig för att de fackliga organisationerna skall kunna svara för de uppgifter som lagts på dem. Det är ett allmänt intresse att organisationerna får det utbildningsutrymme som ger styrka och stabilitet åt den fackliga verksamheten. Åtskilliga utbildningsbehov täcks inte heller av förtroendemannalagen. Departementschefen anser dessutom att det inte föreligger någon risk för att de fackliga organisationerna kommer att föra fram överdrivna ledighetskrav.

Utskottet har samma uppfattning som departementschefen. Med hänvisning härtill och till att den aktuella regeln är dispositiv avstyrker utskottet motionsyrkandet.

De tidigare nämnda reservanterna anförde att det i och för sig fanns skäl att främja facklig utbildning och hänvisade till att sådan utbildning redan var prioriterad i olika hänseenden i den aktuella lagen och enligt förtroendemannalagen. Reservanterna ansåg sig emellertid inte kunna biträda ett förslag som innebar exempelvis att en välutbildad person som önskar delta i facklig utbildning prioriteras före en lågutbildad som vill komplettera sina kunskaper till grundskolenivå.

Utskottet

Genom lagen om arbetstagares rätt till ledighet för utbildning har anställda fått möjlighet att med bibehållen anställningstrygghet vidareutbilda sig. Lagstiftningen omfattar dock icke studiesociala förmåner.

Lagen innehåller vissa förutsättningar för ledighet, däribland villkoret att anställningen hos arbetsgivaren skall ha varat minst sex månader i följd eller omfattat tolv månader under de senaste två åren. Lagen gäller i princip alla arbetstagare och innehåller ingen tidsbegränsning i fråga om ledighetens längd. Fackling utbildning prioriteras i vissa hänseenden.

I motionen kritiseras lagstiftningen främst med utgångspunkt från de problem som kan uppstå i mindre företag. Motionärerna föreslår lagändringar som går ut på att i vissa hänseenden begränsa lagstiftningens räckvidd. Det gäller kvalifikationstiden sex månader som motionärerna vill ha ökad till tolv. Vidare vill man införa en maximering av ledighetstiden till 18 månader och i princip utesluta objektsanställda, praktikanter och vikarier från lagens förmåner. Inte heller vill man ha kvar företrädesrätten för facklig utbildning i konkurrens med andra utbildningsönskemål.

De frågor motionärerna tar upp behandlades alla av riksdagen i samband med att lagstiftningen infördes förra året. Riksdagen avvisade därvid ändringsförslagen. Utskottet har inte annan mening i dag och vill tillägga att erfarenheterna av lagstiftningen, som trädde i kraft vid årsskiftet, är begränsade. Redan av den orsaken finns anledning att avvakta innan man tar ställning till behovet av eventuella förändringar. Med hänvisning härtill och då lagstiftningen i stora delar är dispositiv och alltså kan modifieras genom avtal avstyrker utskottet motionen.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motionen 1975:1725.

Stockholm den 15 oktober 1975

På inrikesutskottets vägnar
KARL ERIK ERIKSSON

Närvarande: herrar Eriksson i Arvika (fp), Nilsson i Tvärålund (c), Nordgren (m), Nilsson i Östersund (s), Stridsman (c), Johansson i Simrishamn (s), fru Ludvigsson (s), herrar Nilsson i Kalmar (s), Gustafsson i Säffle (c), Granstedt (c), fru Berglund (s), herrar Strindberg (m), Ekinge (fp), Andréasson i Falkenberg (s) och Hallgren (vpk).

Reservation

av herrar Nordgren (m) och Strindberg (m) som anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 4 som börjar "De frågor" och slutar "utskottet motionen" bort ha följande lydelse:

Utskottet är medvetet om att studieledighetslagen i vissa hänseenden har en diskutabel utformning och att lagstiftningens generella karaktär innebär särskilda svårigheter inom vissa branscher och för mindre företag. De frågor motionärerna tar upp är exempel på sådana problem.

Lagstiftningen har endast varit i kraft sedan årsskiftet och man saknar därför tillräckliga erfarenheter av hur den fungerat. Det kan inte heller överblickas i vad mån det varit möjligt att genom kollektivavtal anpassa lagstiftningen till förhållandena i skilda branscher. Det är emellertid viktigt att man så snart som möjligt söker få en bild av hur lagen verket så att det blir möjligt att ta ställning till behovet av ändringar.

Utskottet föreslår därför att regeringen tar initiativ till en sådan utvärdering. Arbetet bör utföras under medverkan av arbetsmarknadens parter och resultatet redovisas för riksdagen. Det ter sig naturligt att de av motionärerna aktualiserade problemen tas upp i sammanhanget. Regeringen bör underrättas om utskottets ställningstagande.

dels att utskottet bort hemställa

att riksdagen med anledning av motionen 1975:1725 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om utvärdering av hur lagstiftningen om rätt till ledighet för utbildning fungerar.